

І.А. Шевчук, к.е.н., викл.

Тернопільський національний економічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто чинники, що обумовлюють необхідність організації системи управління економічною безпекою підприємств. Метою статті є дослідження питання забезпечення економічної безпеки підприємств цукрової промисловості для стабілізації їх стану в кризових умовах розвитку економіки та їх успішного функціонування у майбутньому. Визначено механізм забезпечення економічної безпеки та розглянуто методичні положення в процесі розробки комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємництва. Обґрунтовано доцільність створення департаменту економічної безпеки на підприємствах цукрової промисловості та запропоновано оптимальний її склад. Ефективність та надійність сформованої системи пропонується оцінювати, спираючись на такі критерії: підприємство зберігає та примножує матеріальні цінності, йде шляхом сталого розвитку; своєчасно попереджає кризові ситуації і нейтралізує негативні чинники, що впливають на його діяльність.

Шляхи підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства мають ґрунтуватися на розумінні сутності зазначених економічних категорій, професійному управлінні та своєчасному прийнятті управлінських рішень, системному моніторингу та ідентифікації негативних факторів впливу зовнішнього й внутрішнього середовищ.

Ключові слова: економічна безпека; підприємство цукрової промисловості; департамент; організація; аналіз.

Постановка проблеми. Однією з важливих умов сталого розвитку суб'єктів господарювання у динамічному зовнішньому середовищі та формування високих кінцевих результатів виробничо-господарської діяльності у цукровій промисловості є наявність ефективної системи забезпечення їх економічної безпеки.

Динамічні зміни економіки під впливом ринкових механізмів відокремлює систему економічної безпеки суб'єктів господарювання в особ

© І.А. Шевчук, 2015

Питання економічної безпеки суб'єктів господарювання та її організаційне забезпечення виявилися найменш юридично розробленими як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Низка підприємств цукрової промисловості донині не

розуміють і недооцінюють ступінь важливості цієї проблеми, не мають чітких понять про те, що має стати об'єктом захисту від конкурентів, недружніх елементів і злочинних співтовариств. На тлі відсутності цілісної, концептуально вивіреної стратегії безпеки, слабкої законодавчої бази, невідпрацьованості дієвих правових механізмів захисту суб'єктів господарювання правові проблеми економічної безпеки зазначених суб'єктів у ринкових умовах набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів забезпечення економічної безпеки підприємства знайшли відображення у працях Л.І. Абалкіна, М.А. Бендікова, Т.Б. Берднікова, О.А. Груніна, Л.І. Донця, Н.В. Ващенко, Б.З. Мільнера, О.І. Могильного, О.М. Бандурки, В.С. Духова, Я.А. Жаліло, М.П. Капустіна, Г.В. Козаченко, В.А. Ліпкана, О.М. Ляшенко, В.П. Пономарьова, П.Я. Пригунова, А.С. Сосніна, В.В. Шликова, В.І. Ярочкіна та ін. Разом з тим, ще не сформовані проблеми методичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств цукрової промисловості, враховуючи удосконалення методик та методів аналізу й оцінки стану економічної безпеки, фінансово-економічної діяльності підприємств і організацій, які б створювали основу розробки й прийняття управлінських рішень із захисту економічних інтересів підприємств, своєчасному запобіганню економічним загрозам, протидії проникненню кримінальних структур у виробничу та фінансову діяльність підприємства, корпоративного управління як засобу ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства. Вирішення зазначених питань становить завдання даної статті.

Мета статті полягає у дослідженні питання забезпечення економічної безпеки підприємства цукрової промисловості для стабілізації його стану в кризових умовах розвитку економіки та забезпечення його успішного функціонування у майбутньому.

Викладення основного матеріалу. Суб'єкт системи організації та забезпечення економічної безпеки підприємства цукрової промисловості, як правило, має складний характер, оскільки його діяльність зумовлюється не тільки особливостями й характеристиками об'єкта, а й специфічними умовами зовнішнього середовища, яке оточує суб'єкт господарювання. Виходячи з цього, доцільно виділити дві групи суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку підприємства: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх суб'єктів належать органи законодавчої, виконавчої та судової влади, покликані забезпечувати безпеку всіх без винятку законслухняних учасників

господарських відносин. Причому діяльність цих органів не може контролюватися самими підприємствами. Ці органи формують законодавчу основу функціонування та захисту господарської діяльності в різних її аспектах і забезпечують її виконання. До внутрішніх суб'єктів належать особи, які безпосередньо здійснюють діяльність із захисту економічної безпеки даного конкретного суб'єкта господарської діяльності. Такими суб'єктами можуть бути як працівники власної служби безпеки підприємства, так і запрошені працівники зі спеціалізованих фірм, що надають послуги з захисту діяльності підприємства.

Внутрішні суб'єкти, що забезпечують економічну безпеку підприємства, здійснюють свою діяльність на основі певної стратегії і тактики. Відомо, що стратегія – це довгостроковий підхід до досягнення мети. Генеральна стратегія економічної безпеки виражається через загальну концепцію комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Крім генеральної, виділяються також спеціальні стратегії (наприклад, залежно від стадії господарської діяльності) [4, с. 6–8].

Також можуть застосовуватися функціональні стратегії безпеки. Це може бути стратегія економічної безпеки підприємства, що містить у собі систему превентивних заходів, реалізована через регулярну, безперервну роботу всіх його підрозділів з перевірки контрагентів, аналізу передбачуваних угод, експертизи документів, виконання правил роботи з конфіденційною інформацією тощо Служба безпеки в цьому випадку виконує роль контролера. Це може бути і стратегія реактивних заходів, що застосовується у разі виникнення або реального здійснення будь-яких загроз економічної безпеки підприємства. Така стратегія, заснована на застосуванні ситуаційного підходу та врахуванні всіх зовнішніх і внутрішніх чинників, реалізується службою безпеки через систему заходів, специфічних для даної ситуації.

Організація практичної діяльності із забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання цукрової промисловості реалізується за такими основними напрямками:

1. Фінансова складова. Процес організації фінансової складової економічної безпеки суб'єкта господарювання складається з таких етапів:

1) аналіз загроз негативного впливу на політико-правову складову економічної безпеки;

2) оцінка поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки;

3) оцінка ефективності запобігання можливої шкоди від негативних впливів на фінансову складову економічної безпеки;

4) планування комплексу заходів із забезпечення фінансової складової економічної безпеки та розробка рекомендацій щодо реалізації цих заходів;

5) бюджетне планування практичної реалізації пропонованого комплексу заходів;

6) планування корпоративних ресурсів;

7) оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення суб'єктом господарювання своєї фінансово-господарської діяльності.

Ефективність запобігання очевидних і потенційно можливих загроз (втрат) економічної безпеки суб'єкта господарювання і визначає дієвість діяльності відповідних служб цього суб'єкта.

2. Інтелектуальна й кадрова складові. Охорона інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки суб'єкта господарювання складається з таких дій:

1) оцінка загроз негативних впливів;

2) виявлення причин виникнення негативних впливів щодо персоналу та інтелектуального потенціалу;

3) аналіз поточного рівня забезпечення інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки, планування та управління персоналом, управління кадровим потенціалом;

4) планування комплексу заходів з охорони інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки, розробка рекомендацій щодо його реалізації;

5) бюджетне планування охорони інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки, розрахунок ефективності запропонованих заходів;

6) ординарне планування фінансово-господарської діяльності підприємства (організації), функціональне планування і планування взаємодії відповідних його підрозділів.

Охорона інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємозв'язані і водночас самостійні напрями діяльності відповідного суб'єкта господарювання [5, с. 77].

3. Техніко-технологічна складова. Процес охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки передбачає здійснення кількох послідовних етапів.

Перший етап охоплює аналіз ринку технологій щодо виробництва продукції (збір та аналіз інформації про особливості технологічних процесів на аналогічних підприємствах і нових розробках у цій галузі,

а також про технології, здатні здійснити інтервенцію на галузевому технологічному ринку).

Другий етап – це аналіз конкретних технологічних процесів і пошук внутрішніх резервів поліпшення використовуваних технологій.

Третій етап передбачає здійснення аналізу товарних ринків за профілем продукції, що виготовляється підприємством, продукції та ринків товарів-замінників, оцінку перспектив розвитку ринків продукції підприємства, прогнозування можливої специфіки необхідних технологічних процесів для випуску конкурентоспроможних товарів.

Четвертий етап – оперативна реалізація плану технологічного розвитку підприємства в процесі здійснення ним виробничо-господарської діяльності.

П'ятий етап – завершальний. На цьому етапі аналізуються результати практичної реалізації заходів з охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки на підставі спеціальної карти розрахунків ефективності таких заходів.

4. Політико-правова складова. Загальна схема охорони політико-правової складової економічної безпеки суб'єкта господарювання складається з таких типових елементів:

1) аналіз загроз негативних впливів на політико-правову складову економічної безпеки;

2) оцінка поточного рівня охорони політико-правової складової безпеки;

3) планування комплексу заходів щодо підвищення рівня політико-правової безпеки;

4) відпрацювання конкретних заходів з підтримання на належному рівні політико-правової складової економічної безпеки та практичних рекомендацій щодо їх реалізації;

5) здійснення ресурсного планування;

6) загальне фінансово-господарське планування і планування роботи окремих підрозділів.

Реалізуючи цю схему, перш за все детально аналізують загрози внутрішніх і зовнішніх негативних впливів на політико-правову складову економічної безпеки та причини їх виникнення.

5. Екологічна складова. Проблему охорони екологічної безпеки суспільства з боку суб'єкта господарювання, що виробляє на комерційній основі ту чи іншу продукцію, можна вирішити лише ретельно дотримуючись національних (міжнародних) норм мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, що потрапляють у

накількишнє середовище, а також екологічних параметрів виготовленої продукції.

6. Силова складова. Організація силової складової економічної безпеки складається з виконання такого переліку робіт:

1) аналіз загроз негативних впливів на силову складову економічної безпеки відповідно до причин їх виникнення;

2) аналіз рівня організації силової складової економічної безпеки за напрямками, ресурсами, виконавцями, взаємодією та ефективністю витрат;

3) прогнозування можливих негативних впливів та очікуваної шкоди від них;

4) розробка рекомендованого комплексу заходів щодо запобігання можливим негативним впливам;

5) планування бюджету на виконання рекомендованого комплексу заходів і розрахунок очікуваної ефективності від його реалізації;

6) планування відбору та спеціального навчання відповідного персоналу;

7) практична робота з організації силової складової економічної безпеки [1].

Основними причинами виникнення негативного впливу на економічну безпеку суб'єкта господарювання за її силовою складовою є нездатність підприємств-конкурентів досягти переваг методами ринкового характеру, тобто підвищенням якості власної продукції, зниженням витрат на виробництво, удосконаленням маркетингових досліджень ринку, а також кримінальні та некомерційні мотиви одержання фізичними особами доходів за допомогою шантажу, шахрайства або крадіжки.

Названі спонукальні мотиви можуть зумовити спроби негативного впливу (фізичного та морального характеру) на працівників суб'єкта господарювання цукрової промисловості. Спроби фізичного усунення керівників, вищих менеджерів і головних спеціалістів обумовлюються переважно зіткненням комерційних інтересів суб'єктів господарювання – конкурентів, конфліктами керівництва з кримінальними організаціями (особами), а також політичними мотивами. Спроби морального тиску на працівників суб'єкта господарювання з метою змусити їх вчинити дії, що завдають шкоди економічній безпеці та ефективному функціонуванню цього суб'єкта [2, с. 142].

З метою підвищення ефективності економічної діяльності на підприємствах цукрової промисловості є доцільною організація

департаменту економічної безпеки, його загальна структура наведена на рисунку 1.

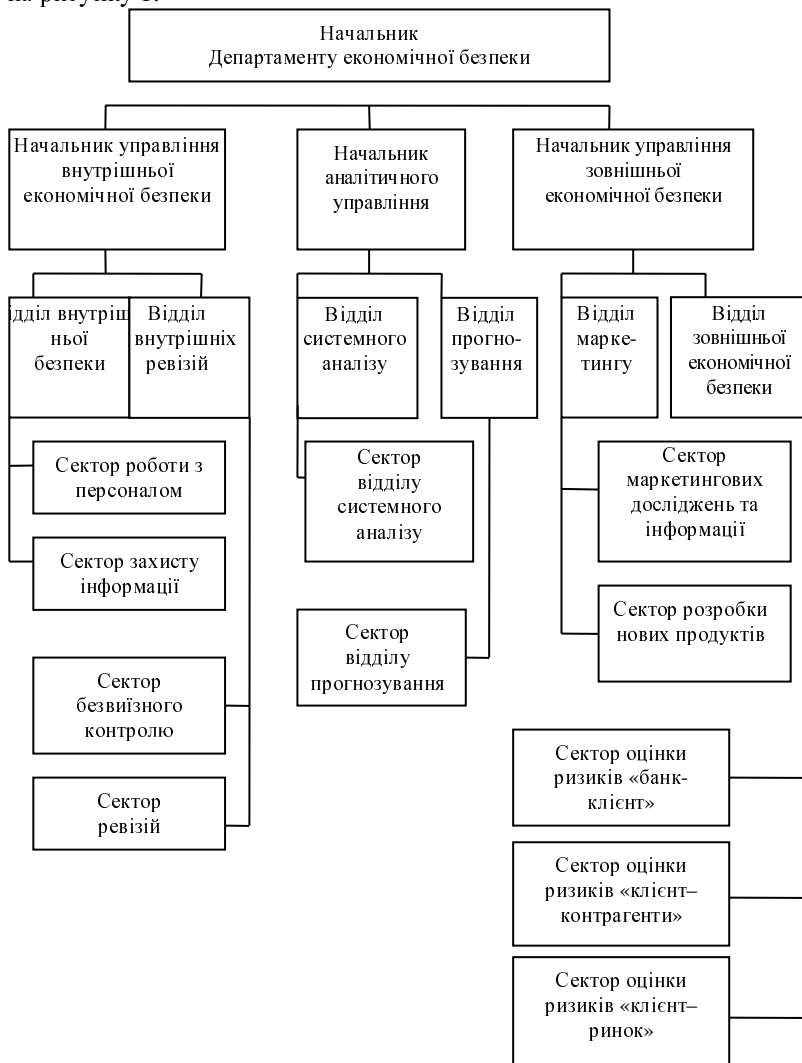

Рис. 1. Організаційна структура департаменту економічної безпеки

Дана структура може бути як розширена, так і скорочена залежно від розмірів суб'єкта господарювання і кола вирішуваних завдань.

Безпосереднє прийняття стратегічних управлінських рішень є прерогативою вищого менеджменту установи. Етап інформаційної підготовки рішення може проводитися в трьох напрямках: постановка завдання; збір інформації; аналіз інформації.

Проаналізуємо завдання департаменту економічної безпеки з точки зору реалізації вказаних вище напрямів. За першим напрямом етапу інформаційної підготовки необхідно дати відповіді на такі питання: Яку економічну проблему і в яких умовах необхідно вирішувати? Якими силами і засобами буде вирішуватися проблема? Коли потрібно її вирішувати? На даному етапі відбувається, по-перше, виявлення і опис проблемної ситуації, яку необхідно вирішувати; по-друге, визначення часу, необхідного і допустимого для прийняття рішення; по-третє, визначення необхідних для прийняття рішення матеріальних і трудових ресурсів.

На даному етапі існує низка обмежень – тимчасові матеріальні та трудові. З точки зору тимчасових необхідно враховувати, що практично всі економічні рішення приймаються в «цейтноті», тобто в практиці господарювання для підготовки та прийняття рішення виділяється менше часу, ніж необхідно для повного використання всіх знань або всієї інформації про проблемну ситуацію в найбільш економічному режимі прийняття рішень [3, с. 205]. Вказані вище обмеження можна знизити шляхом концентрації трудових і матеріальних ресурсів на більш короткий термін, а також обмеживши вимоги до якості підготовчих робіт і досліджень. Але при такому підході істотно знизиться якість прийнятих рішень. Під час прийняття стратегічних економічних рішень цього допустити не можна, оскільки від їх якості залежить, в кінцевому підсумку, саме існування установи. Створення ж департаменту економічної безпеки дозволить знизити часові, трудові та матеріальні обмеження, а також підвищити якість прийнятих економічних рішень з вказаних нижче причин.

Зниження трудових і матеріальних витрат відбувається внаслідок того, що департамент економічної безпеки створюється на основі вже існуючих у фінансовій установі структур (управлінню внутрішньої економічної безпеки передається в підпорядкування контрольно-ревізійне управління; управлінню зовнішньої економічної безпеки передається відділ маркетингу; аналітичне управління створюється на основі управління економічного аналізу та прогнозування).

Зниження тимчасових обмежень відбувається внаслідок постійного збору та аналізу інформації. Постійний моніторинг дозволить також своєчасно визначити відхилення в розвитку реальної ситуації, порівняно з прогнозованою, і внести відповідні коригування.

Якість економічних рішень поліпшується як за рахунок факторів, зазначених у п. 2, так і за рахунок передачі вищому менеджменту аналітично опрацьованих матеріалів з пропозицією деякого набору можливих рішень.

Збір інформації організовується за такими напрямками: збір внутрішньої інформації; збір зовнішньої інформації. Збір інформації про внутрішнє середовище організації передбачається здійснювати за двома напрямками: інформація про персонал; інформація про проведені операції. Збір інформації про персонал покладається на відділ внутрішньої економічної безпеки. Збором інформації про проведені операції займається відділ внутрішніх ревізій. Збором зовнішньої інформації займається управління зовнішньої економічної безпеки. До компетенції відділу зовнішньої економічної безпеки належить збір інформації про клієнтів, їх контрагентів, а також про їх положення на ринку. Збором інформації про стан ринку цукрової промисловості займається відділ маркетингу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розробка, впровадження і безперервне вдосконалення адаптивного механізму забезпечення економічної безпеки дадуть можливість сформулювати комплекс захисних реакцій, спрямованих на підтримку стійкого функціонування підприємства і розвитку в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Система економічної безпеки підприємства і механізм її забезпечення передбачають вирішення завдань економічної безпеки не лише спеціально створеним підрозділом, а за активної участі та взаємодії всіх відділів, підрозділів і служб підприємства в межах покладених на керівників структурних підрозділів обов'язків із забезпечення економічної безпеки підприємства.

Список використаної літератури:

1. *Лефтеров Л.В.* Економічна безпека суб'єктів господарювання: правовий погляд / *Л.В. Лефтеров* // Наук. вісн. Дніпропетровського держ. ун-ту внутрішніх справ. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdduvs_2012_1_29.pdf.
2. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / *В.М. Гесць, М.О. Кизим, Т.С.*

- Клебанова та ін.* ; за ред. *В.М. Гейця*. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
3. *Соснин А.С.* Менеджмент безпеки підприємництва : учеб. пособие / *А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов*. – К. : Европ. ун-т, 2011. – 357 с.
 4. *Третьяк В.В.* Економічна безпека: сутність та умови формування / *В.В. Третьяк* // *Економіка і держава*. – 2014. – № 1. – С. 6–8.
 5. *Хамініч С.Ю.* Економічна культура в системі управління / *С.Ю. Хамініч*. – Д. : Наука і освіта, 2013. – 140 с.

ШЕВЧУК Ірина Антонівна – кандидат економічних наук, викладач навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Тернопільського національного економічного університету.

Наукові інтереси:

– методика і організація економічної безпеки підприємств.

E-mail: irupa_11@bk.ru.

Тел.: (097) 616–57–08.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2015.